

קיג ע"א

[א] תוס' ד"ה ואת לכן מפר"ת ועוד נראה לר"ת כו' – וכן פי' הרא"ש וטור, אבל הרמב"ם ורמב"ן, ורשב"א וש"פ – מפרשים כפירש"י החורשות, וכן מחרישה דמתני' מחרישה ממש. וקושיית תוס' תירץ בסה"ת, דמתני' מיירי בעבר ומשכנו. ובוה מתורץ קושיית תוס' ד"ה ומחזיר כו' ומש"ש זיל אהדריה, ר"ל בשעת מלאכה, דא"צ להחזיר כלי א"נ אלא בשעת מלאכה, ודוקא הצריך לגוף האדם או כלי א"נ, אבל ש"ד, כגון צלוחית כו' א"צ.

אור אליהו

לשנות גם בדבר שאינו מכחיש את הקרקע יותר ממה שהתנו מתחילה⁵⁵². וז"ל הרמב"ם (שכירות ח, י) "המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות אין למקבל כלום בקורת השקמה וכיוצא בה ולא בשבח האילנות שיצאו מאליהן בשדה, אבל מחשבין לו מקום האילנות כאילו היה בהן אותו זרע שזרע בכל השדה" עכ"ל.

דבעי ליזרע, שהרי הבעלים חולקין בו" עכ"ל, ורש"י אזיל בזה לשיטתו, שהמקבל יכול לשנות גם לדבר המכחיש את הקרקע יותר ממה שהתנו בתחילה⁵⁵³ כנ"ל (קו ע"ב ד"ה לא יזרענה חטיף 554) 555. [א] במתני' "היו לו שני כלים נוטל אחד ומניח אחד, ומחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום" וכתבו שם תוס' ד"ה ואת וז"ל "ואת המחרישה ביום – קשה לר"ת, דתניא בסוף פירקין חבל זוג של ספרים וצמד של פרות חייב משום שני כלים, ופירש בקונטרס פרות החורשות וחייב עליהם החובלן, לפי שעושין אוכל נפש, אם כן היאך נטל את המחרישה דקתני ומחזיר,

וכל זה דלא כדעת רש"י דמתני' דכאן ד"ה לא יזרענה פשתן כו' – שמתני' היא דוקא בחכרנות, שכתב וז"ל "לא יזרענה פשתן – שזרע פשתן מכחיש בארץ הרבה, ואינה חוזרת ליושנה עד שבע שנים, והא לא מיתוקמא אלא בחכירות, דאי בקבלנות מאי

552. כן מבואר גם בדברי רבינו בביאורו לשו"ע שדעת הרמב"ם ברמב"ן שבקבלנות אסור לשנות כלל ואפילו בדבר שאינו מכחיש יותר ממה שהתנו מראש (עיין הערה 555). אמנם בלחם משנה (שכירות ח, ג) מבואר שדעת הרמב"ם שבקבלנות יכול לשנות אפילו בדבר שמכחיש יותר ממה שהתנו מראש, ורק כשמכחיש הרבה יותר ממה שהתנו מראש גם בקבלנות אסור ע"ש.

553. ואם כן יכול לפרש את עובדא דרב פפא דמיירי בקבלנות, ושפיר יש גילוי דעת במה שלא אמר 'תאלי הוה נטענא' אלא 'כורכמא דרישקא רבא'.

554. ועיי"ש בדברי רבינו אות ד'.
555. כתב השו"ע (חור"מ שכה, א) וז"ל "המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות, לא יזרענה פשתן ואין לו בקורות שקמה וכיוצא בה, ולא בשבח האילנות

שיצאו מאליהם בשדה; אבל מחשבים לו מקום האילנות כאילו היה בהם אותה זרע שזרע בכל השדה, והוא שצמחו האילנות במקום הראוי לזריעה" עכ"ל. והוסיף שם הרמב"א וז"ל "ויש אומרים דאם הוא אומר דגם הוא היה נוטע אילנות, צריך ליתן לו מן האילנות כאילו נטען. אבל אם אומר שיותר היה חפץ לזרוע מליטע אילנות, אם האילנות ראוין ליטע במקום אחר צריך ליתן בו בשבילם דמי נטיעות העומדים ליטע; ואם אינן ראוין ליטע, אינו נותן לו אלא דמי עצים" עכ"ל. וכתב רבינו בביאורו (שם ס"ק ד בליקוט) וז"ל (תחילת דבריו בזה הבאנו לעיל הערה 546 ושם פירשנום עיי"ש, וכאן נביא המשך דבריו) "וכתבו תוס' שם יזכנון שהתאלי לא היו מכחישים אותו יותר מאספסתא וכורכמא דרישקא' כו' וממילא מוכח מדלא אמר 'תאלי הוה נטענא' אלא 'כורכמא

והרמב"ן והרשב"א תירצו דאף לכתחילה מותר למשכן שלא בשעת מלאכה כלי א"נ, וכ"ה בירושלמי, אבל דעת הרמב"ם בזה כדעת תוס', דכלי א"נ אסור לעולם למשכן, ואם משכנו חייב להחזיר מיד.

והרו"ה תירץ דמתני' מיירי בנתנו מדעתו, ואפ"ה חייב להחזיר, וכ"כ הרמב"ם אחד כו' ואחד שנתנו לו מדעתו וכמ"ש בש"ע שם סעיף מז. וע"ש בסעי' יב דפסק דכלי א"נ מחזיר מיד. וע"ש בהג"ה אבל בסוף סעי' ו' כתב ומחזיר אותם בשעת מלאכה. העיקר כדעת רמב"ם דמחזיר מיד.

אור אליהו

דמוקי בגמ' במחרישה דכספא, ואין דרך לחרוש קרקע במחרישה של כסף, אלא נראה לר"ת דהיינו מגרדתא שמגרדין בו בני אדם בבית המרחץ, כדאמר בפרק חבית עבדא ליה אימיה מגרדתא דכספא, וכן בפרק מציאת האשה במחרישה דכספא פר"ח דהיינו מגרדתא עכ"ל. **וכן פירשו הרא"ש** (כאן סי' מח) **וזור** (חוי"מ סי' צז, יז), וז"ל הרא"ש "ר"ת ז"ל לא גריס זוג של ספרים, דאין עושין בו אוכל נפש, ואם מפני שמשתכרין בו וקונין בשכר אוכל נפש, אם כן כל הכלים נמי, וגורס זוג של מספרים והוא תספורת שגוזזין בו ירק, אי נמי שגוזזין

הא עבר כי נפש הוא חובל, ועוד דאין נראה לחייב אלא דוקא דומיא דריחיים ורכב שמתקנים האוכל עצמו בכלי. **לכן מפרש** ר"ת צמד פרות, היינו פרות המרכסות בתבואה, וגריס ר"ת נמי זוג של מספרים, ולא גרסינן זוג של ספרים, וכן גריס ר"ח, והם תספורת של ירק או לגזוז בית השחיטה, כדאמרין בבכורות שדרכן היה לגזוז, אבל פרות החורשות לא מיקרי כלי שעושין אוכל נפש. **ועוד נראה לר"ת** דמחרישה דהכא לאו היינו מחרישה שחורשין בה את הקרקע, דנראה דלא מיחייב בהשבת העבוט אלא בכלי העשוי לגוף האדם ולהנאתו, ועוד

כאן במקבל כמו שהתחיל דבריו בתיבת 'המקבל'. וזה דלא כרש"י במתני' שם (קו ע"ב) דאדרבא במקבל יכול לשנות אפילו לדבר שמכחיש יותר בקרקע. **ועיין באר הגולה ס"ק א'** (שהביא מחלוקת הראשונים בזה האם מותר לשנות בקבלנות, ובדעת השו"ע בזה), **ולכן** (כיון דמיירי בקבלנות וסבירא ליה דאין לשנות כלל בקבלנות) **לא כתב הרמב"ם שאם אמר כורכמא כו'** דבלאו הכי לא היה יכול לשנות למשהו אחר וכנ"ל.

והטור והר"ב (הרמ"א) **סבירא להו כסברא ראשונה דסוף סימן שכ"ד**, שבקבלנות מותר לשנות גם לדבר שמכחיש יותר, **ולכן לא כתבו דברי התוס'** **יבגזין שהתאלי כו'**, דסבירא ליה דמיירי עובדא דרב פפא במקבל ולכן שפיר היה יכול לטעון 'תאלי הוה נטענא' גם אם הם היו מכחישים יותר, ומדלא טען גילה גילה דעתו שרצונו בדבר שלא נשאר בקרקע וכנ"ל עכ"ל רבינו.

רישקא רבאי' שדעתו היתה לגדל דבר שאינו נשאר בקרקע, וזה שייך דוקא בחובר שיכול לשנות רק לדבר שאינו מכחיש יותר את הקרקע (אבל אי התאלי היו מכחישים יותר מהאספסתא לא היה בזה גילוי דעת, דהא בלאו הכי לא היה יכול לומר 'תאלי הוה נטענא'), **אבל במקבל** (שבזה מיירי כאן השו"ע שהוא העתק לשון הרמב"ם) **סבירא ליה להרמב"ם דאסור** לשנות אפילו אינו מכחיש יותר את הקרקע (ואם כן אין כאן גילוי דעת במה שלא אמר 'תאלי הוה נטענא' דבלאו הכי לא היה יכול לשנות), **ולכן כתב הרמב"ם בתחלת דברי הגמ'** **שאמר לו אלא ידא דאספסתא** (כלומר שמגיע לו כאילו במקום האילנות יש אספסתא) **ולא יוכל לומר אנא כורכמא כו'** דבלאו הכי אינו רשאי לשנות כלום כנ"ל, ומה שבגמ' טען 'אנא כורכמא' כו', הוא משום דגמ' בחובר איירי (שיכול לשנות כשלא מכחיש יותר ממה שהתנו) **והרמב"ם איירי**

אור אליהו

העבוט דאמר רחמנא לא תעבוט עבוטו ותנן מחזיר את הכר בלילה, אלמא דמהני, וקשה דמנליה דמתני' איירי במשכנו באיסור" כו' עכ"ל. כלומר, מנין דמיירי שמשכנו המלוה עצמו ובאיסור, דלמא מיירי שמשכנו על ידי שליח בית דין שהוא מותר⁵⁶⁰, ואם כן אין בזה קושיא על רבא, שהרי בזה לא קאמר רחמנא לא תעביד. ועל פי הנ"ל מתורץ שפיר מדקתני "ואת המחרישה", דהיינו פרות החורשות, שהוא כלי אוכל נפש על כרחך מיירי מתני' במשכנו באיסור⁵⁶¹, ושפיר קרינן ביה אמר רחמנא לא תעביד, ויש בזה קושיא על רבא⁵⁶².

וז"ל ספר התרומות (שם) "וצמד פרות איכא דמפרש לה בעומדות לחרישה, וכן בזה דעת הרב ר' משה ז"ל⁵⁶³. וקשיא עליהו הא מחרישה כמו צמד פרות איתה, ואיך משכנו מחרישה, דקתני במשנתינו מחזיר את המחרישה ביום. ומתרצי התם מיירי בעבר ומשכנו, דקני ליה ואיתיה בחזרה, כדאמרין בתמורה והרי משכון דרחמנא אמר לא תבא

בו בית השחיטה כדאיתא בכורות, אי נמי שגוזזין אחר שחיטה במקום הבהוב, כדמוכח פרק המביא כדי יין, וצמד של פרות מיירי בפרות שדרכן לרכס בתבואה" עכ"ל.

אבל הרמב"ם (מלוה ולוה ג, ג), ורמב"ן (הובא בשמו במגיד משנה⁵⁵⁶), ורשב"א (בחי' כאן⁵⁵⁷) **ושאר פוסקים**⁵⁵⁸ - **מפרשים כפירוש רש"י** (כאן) דמה שכתוב לקמן "צמד של פרות" היינו בפרות החורשות, וכן **מחרישה דמתני'** ("ומחזיר את המחרישה") מפרשים הם **מחרישה ממש** (שחורשים בה בקרקע, ולא מגרדת של בית המרחץ). וקושית תוס' הנ"ל, שאם מדובר במחרישה ממש היאך נטלה, הא קעבר משום כי נפש הוא חובל - כבר תירץ בספר התרומות (שער א חלק ה אות ג) דאין הכי נמי, **דמתני' מיירי בעבר ומשכנו**⁵⁵⁹. ובזה מתורץ גם כן **קושית תוס' ד"ה מחזיר כו'** שכתבו וז"ל "מחזיר את הכר בלילה - בריש תמורה פריך לרבא דאמר כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, והרי השבת

556. על הרמב"ם (מלוה ולוה ג, ה) ע"ש.

557. ואף שלא כתב כן בפירושו, אכן ממה שהקשה הרשב"א כקושיית תוס' דהיאך נטל המחרישה הא הוי כלי שעושה בו אוכל נפש, ותירץ כתירוצו הראב"ד דמיירי בעבר ומשכנו או במשכנו בלילה - מבואר דסבירא ליה, דמחרישה דמתני' היינו פרות החורשות, וממילא יפרש דמה שכתוב "צמד של פרות" היינו פרות החורשות וכפרש"י.

558. עי' ר"ן בחדשיו כאן, ונימוקי יוסף (כאן דף ע ע"א)

559. וקמ"ל מתני', **דבמשכון** לכולי עלמא אף על גב דאמר רחמנא לא תעביד - אי עבד מהני, כדאיתא בריש תמורה (ו ע"א) וילפינן לה מדכתיב "השב תשיב לו את העבוט" ע"ש.

560. על פי תוס' תמורה (ו ע"א ד"ה מחזיר) ע"ש.

561. אלא שבמחרישה האיסור הוא **בהפץ** שחובל, דהיינו כלי שעושה בו **אוכל נפש**, ואילו בכר

האיסור הוא **באופן** החבלה, דהיינו שנוטל **בעצמו** ולא על ידי שליח בית דין.

562. **והתוס'** (תמורה שם) תירצו דמשמע דמיירי מתני' במשכנו באיסור מהא דתנן ברישא דההיא מתני' "המלוה חבירו לא ימשכנו אלא בבית דין ולא יכנס לביתו ליטול משכנו, שנאמר בחרץ תעמוד" ומיד תנן "היו לו שני כלים נוטל אחד ומניח אחד מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום" (והיינו דקאי א"ולא יכנס לביתו" וכו') שהוא באיסור, וכן מבואר ברש"י תמורה שם). ונראה בכוונת רבינו שהתירוצו הנ"ל (שעל פי ספר התרומות) יותר מרווח, משום שבאותו משפט גופא של "מחזיר את הכר" כו' מוכח דמיירי במשכנו באיסור כנ"ל, ואילו לפי תוס' זה נלמד רק מהרישא כנ"ל.

563. היינו רבינו משה בן מיימון (הרמב"ם). והיינו מה שכתב בהלכות מלוה ולוה (ג, ג) כנ"ל.

אור אליהו

בלילה שאינו זמן מלאכת המחרישה, ולא אסרה תורה אלא שלא למשכנו בשעה שהוא ראוי לעשות בה מלאכה, וכן אמרו בירושלמי (בפירוקין הלכה י"ב), דגרסינן התם קרדום ומחרישה שדרכן לעשות מלאכה ביום חובלן בלילה ומחזירין ביום" עכ"ל, אבל דעת הרמב"ם (שם ג, ב) בזה כדעת תוס', דכלי אוכל נפש אסור לעולם למשכן, ואפילו שלא בזמן מלאכתו, ואם עבר ומשכנו חייב להחזיר את המשכון מיד.

והרז"ה (כאן סט ע"א) תירץ הקושיא הנ"ל (היאך מותר לקחת את המחרישה, הרי עובר בזה על כי נפש הוא חובל) דמתני' מיירי בנתנו הלוח מודעתו, דבכהאי גוונא ליכא איסורא למשכן כלי שעושה בו אוכל נפש, ואפילו הכי, שנתנו הלוח מדעתו – חייב להחזיר לו את הכלי בשעת שימוש (הכר בלילה והמחרישה ביום), וכן כתב הרמב"ם להלכה וז"ל (מלוה ולוה ג, ה) "אחד הממשכן את חבירו בבית דין או שמשכנו בידו בזרוע או מודעת הלוח⁵⁶⁵ אם איש עני הוא ומשכנו דבר שהוא צריך לו הרי זה מצווה להחזיר לו העבוט בעת שהוא צריך לו, מחזיר לו את הכר בלילה כדי לישן עליו ואת המחרישה ביום כדי לעשות בה מלאכתו, שנאמר השב תשיב לו את העבוט" עכ"ל, וכמו שכתב בשלחן ערוך שם (חור"מ צו) סעיף טז וז"ל "אחד הממשכן את חבירו בבית דין, ואחד שמשכנו בידו בזרוע או מדעת הלוח, אם איש עני הוא ומשכנו דבר שהוא צריך לו, הרי זה מצווה להחזיר לו העבוט בעת שהוא צריך לו" עכ"ל⁵⁶⁶. ועייין

אל ביתו לעבוט עבוטו, ותנן מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום, אלמא דאי עבד מהני" כו' עכ"ל. ומבואר דאף שנטל המשכון באיסור צריך להחזירו רק באופן שצריך להחזיר כשנטל בהיתר (כגון הכא את המחרישה ביום), ומה שכתוב שם (לקמן קטז ע"א) "ההוא גברא דחבל סכינא דאשכבתא מחבריה, אתא לקמיה דאביי אמר ליה, זיל אהרריה, דהוי ליה כלי שעושים בו אוכל נפש ותא קום בדינא עלה", ומשמע לכאורה שכיון שנטל באיסור צריך להחזירו מיד ולעולם – צריך לומר, שמה שאמר לו זיל אהרריה אין הכוונה מיד, אלא רצונו לומר שיחזירו רק בשעת מלאכה של אותו כלי, וכמו באופן שנטל בהיתר, דאין צריך להחזיר כלי אוכל נפש אלא בשעת מלאכה, ודוקא הצריך לגוף אדם או כלי אוכל נפש, אבל שאר דברים, כמו צלוחית אין צריך להחזיר כלל (עד שיפרענו). וז"ל ספר התרומות (שם) "והא דאמר ליה אביי זיל אהדר ליה דהוה ליה דברים שעושין בהם אוכל נפש ותא קום עליה בדינא, לפי שעה אמר ליה דליהדר ליה, דמיד היה צריך לו וחובה עליו להחזיר משכון הצריך לו ביום" עכ"ל⁵⁶⁴.

והרמב"ן (בחי' כאן ד"ה ואם משכנו) והרשב"א (בחי' כאן ד"ה ומחזיר את הכר) תירצו את הקושיא הנ"ל, דאף לכתחילה מותר למשכן שלא בשעת מלאכה כלי אוכל נפש, דגם בכלי אוכל נפש האיסור הוא רק בשעת מלאכה, וכן הוא בירושלמי. וז"ל הרשב"א "ועוד יש לומר, דהכא בשמשכנו

מודעת הלוח" וצ"ע.

566. וכתב רבינו (שם בליקוט ס"ק ג) וז"ל "או מדעת הלוח – דכן אוקים הרז"ה למתני' כנ"ל" עכ"ל רבינו. וכן כתב רבינו לעיל (ס"ק ל בליקוט) ועיי"ש.

564. וכן כתב הרשב"א כחי' כאן על תירוץ זה.

565. לפנינו בהגהות רבינו כאן כתוב "וכן כתב הרמב"ם אחד כו' ואחד שנתנו לו מודעתו" ע"כ, אכן אין לשון זו נמצאת לפנינו ברמב"ם וש"ע אלא "או

אור אליהו

שעשה עשוי ואין צריך להחזיר לו עד שישלם לו" עכ"ל, אבל בסוף סעיף ו' כתב השו"ע כדעת ספר התרומה וז"ל "ומכל מקום אם המלוה עצמו נכנס לבית הרחים ונטל רחים העליונה או הברזל והסוכב והגלגלים, כבר נעשו מטלטלים, ויש להם דין כלי אוכל נפש ומחזיר אותם בשעת מלאכה" עכ"ל. ומכל מקום להלכה העיקר כדעת הרמב"ם שמחזיר כלי אוכל נפש מיד⁵⁶⁷.

שם בסעיף יב דפסק, כדעת התוס' ורמב"ם, הכלי אוכל נפש מחזיר מיד (ולא רק בזמן שצריך הלוה לשימוש) וז"ל השו"ע "אם הוא בעצמו משכנו, חייב להחזיר לו, אלא אם כן הממשכן גזבר הקדש או גזבר עניים" עכ"ל. ועיין שם בהג"ה שהוסיף על דברי השו"ע וז"ל "והיינו דוקא כלי אוכל נפש, (דהוי) כמו השליח בית דין. אבל אם משכנו המלוה שאר דברים, אף על גב דעובר בלאו, מכל מקום מה

כלים שעושים בהם אוכל נפש (וקעבר משום 'כי נפש הוא חובל'), ועוד דבלאו הכי צריך להחזיר הכלי שעושה בו אוכל נפש שנטלו מיד ולעולם, ולא רק כשיגיע היום ולצורך שימוש, וכמו שכתוב שם דף קט"ז א' 'ההוא גברא דחבל סכינא דאשכבתא מחבריה אתא לקמיה דאביי, אמר ליה זיל אהרריה, דהוי ליה כלי שעושים בו אוכל נפש ותא קום בדינא עלה. רבא אמר לא צריך למיקם בדינא עלה ויכול לטעון עד כדי דמיהן, ומשמע שכיון שנטל ממנו כלי שעושים בו אוכל נפש חייב להחזירו מיד ולעולם, ורבא שם לא פליג עליה דאביי בזה, אלא רק דסבירא ליה דכיון שאין עדים שמשכנו אין צריך למיקם עליה בדינא (וכפרש"י שם), וכן פסק הרמב"ם בריש פרק ג' (דמלוה ולוה), דאם חבל בגד אלמנה או כלי אוכל נפש חייב להחזיר מיד.

ותירין בספר התרומות הקושיא הנ"ל (שם אות ג) דמתני' דקתני 'ואת המחרישה ביום' - מיירי בעבר ומשכנו. ובזה מתורין גם כן קושיית תוס' שם בדף ק"ג א' דיבור המתחיל מחזיר כו' וז"ל 'ברי' תמורה (דף ו ע"א) פריך לרבא דאמר כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, והרי השבת העבוט דאמר רחמנא לא תעבוט עבוטו ותנן מחזיר את הכר בלילה אלמא דמהני, וקשה דמגליה דמתני' איירי במשכנו באיסור עכ"ל, כלומר, מנין דמיירי שמשכנו המלוה עצמו ובאיסור, דלמא מיירי שמשכנו על ידי שליח בית דין שהוא מותר, ואם כן אין בזה קושיא על רבא, שהרי בזה לא קאמר רחמנא לא תעביד, ועל פי מה שכתב ספר התרומות, דמיירי שמשכנו באיסור מתורין שפיר,

567. הנה רבינו כתב בסוגיא זו בכמה מקומות, ואנו נביא רק את העיקר בזה, ומה שמקביל למה שכתב רבינו כאן.

הנה כתב השו"ע (ח"מ צו, ו) וז"ל 'ואפילו בחורן, לא ימשכנו שלא בשעת הלואה דבר שעושים בו אוכל נפש, כמו רחים ורכב של יד שהם מטלטלים, אבל בתי רחים של מים הרי הם כקרקע, ולא שייך ביה משכון, אלא גוביינא כשאר קרקעות, שאין בית דין ממשכנין ליקח קרקע למשכון. ומכל מקום אם המלוה עצמו נכנס לבית הרחים ונטל רחים העליונה או הברזל והסוכב והגלגלים, כבר נעשו מטלטלים, ויש להם דין כלי אוכל נפש ומחזיר אותם בשעת מלאכה" עכ"ל.

וכתב רבינו (שם ס"ק טו בליקוט) וז"ל 'ומחזיר כו' - מה שכתב השו"ע 'ומחזיר אותם בשעת מלאכה' הוא מלשון הרמב"ן שהובא בספר התרומות (שער א חלק ה אות ב והוא מתוך תשובה שהשיב לו הרמב"ן), וכן הוא הלשון בטור (שם צו, טו). והנה במה דמשמע מדברי הרמב"ן שאין איסור במה שנטל כלי שעושים בו אוכל נפש, אלא כל האיסור הוא משום שנטל הבעל חוב בעצמו ולא השליח בית דין - הרמב"ן אזיל בזה לשיטתיה, שהנה רש"י פירש בב"מ שם דף קט"ז א' (ד"ה חייב שתיים) דמה שכתוב שם במתני' 'חבל זוג של ספרים וצמד של פרות חייב שתיים' - הכוונה לפרות ההורשות, וכן כתב הרמב"ם (מלוה ולוה ג, ג), וכן הרמב"ן (עי' תרומות שם אות א) ושאר פוסקים. ולפי פירוש זה הקשו, אם כן האיך תנן במתני' (שם ק"ג ע"א) 'ומחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום' האיך נטל לכתחילה, הרי אלו

שאף על גב דנטל באיסור צריך להחזיר רק בשעת מלאכה (ואת המחרישה ביום) כנ"ל.

(כעת רבינו משלים מה שכתב לעיל שהרמב"ן לשיטתיה) והרמב"ן והרשב"א תירצו את הקושיא הנ"ל על הא דתנן ואת המחרישה כו' (דהיינו, היאך קתני את המחרישה ביום, הרי זה זה כלי שעושה בו אוכל נפש), דאף כלי אוכל נפש מותר למשכן שלא בשעת מלאכה וכן אמרינן בירושלמי (ב"מ פ"ט הי"ב) 'קרדום ומחרישה שדרכן לעשות מלאכה ביום חובלן בלילה ומחזירן ביום'.

אבל הרז"ח (ב"מ סט ע"א) כתב דכלי אוכל נפש מחזיר מיד, ומתני' דקתני ואת המחרישה ביום' (אף על גב דהוא כלי אוכל נפש) מיידי בשנותנים לו הבעלים (הלוה) מדעתו דכהאי גוונא מותר ליטול לכתחילה, כמו שכתב השו"ע בסיוג וז"ל 'אם מדעתו מסר למלוה או לשליח בית דין כלים שעושין בהן אוכל נפש, מותר לקחתם' עכ"ל, ומכל מקום גם כשנטל מדעת הלוה מחזיר את המחרישה ביום, וכן כתב הרמב"ם שם הל' ד' וז"ל 'אחד הממשכן את הכירו בבית דין או שמשכנו בידו בזרוע או מדעת הלוה אם איש עני הוא ומשכנו דבר שהוא צריך לו, הרי זה מצווה להחזיר לו העבוט בעת שהוא צריך לו, מחזיר לו את הכר בלילה כדי לישן עליו ואת המחרישה ביום כדי לעשות בה מלאכתו, שנאמר השב תשיב לו את העבוט' עכ"ל.

ור"ת כתב לתרץ הקושיא הנ"ל, דמחרישה דמתני' (ואת המחרישה ביום), היינו מגרדתא דכספא (ולא במחרישה של פרות), דלא מיחייב בהשבת העבוט אלא דבר הצריך לגוף אדם, ועיין בתוס' קי"ג א' דיבור המתחיל ואת המחרישה כו' שכתבו וז"ל 'ועוד נראה לר"ת דמחרישה דהכא לאו היינו מחרישה שחורשין בה את הקרקע, דנראה דלא מיחייב בהשבת העבוט אלא בכלי העשוי לגוף האדם ולהנאתו, ועוד דמוקי בגמ' במחרישה דכספא, ואין דרך לחרוש קרקע במחרישה של כסף, אלא נראה לר"ת דהיינו מגרדתא שמגרדין בו בני אדם בבית המרחץ' עכ"ל. וכן כתב בספר התרומות (שם) ורא"ש (שם) ושאר פוסקים משמו של ר"ת.

אבל המגיד משנה (מלוה ולוה ג, ה) בשם הרמב"ן (חידושי ב"מ קיד ע"א) ורשב"א (חידושי שם קיג ע"ב) ושאר פוסקים כתבו דכל שכן בכלי

מדקתני ואת המחרישה', דהיינו פרות החורשות שהוא כלי אוכל נפש, על כרחך מיירי מתני' במשכנו באיסור, ושפיר קרינן ביה אמר רחמנא לא תעביד ויש בזה קושיא על רבא. והא דאביי אמר ליה זיל אהדריה אין הכוונה שיחזיר מיד ולעולם, אלא כתב שם בשה"ת דהיינו נמי שיחזיר לו רק בשעת מלאכה, דאכל מילי אמרינן בסוף פרק ב' דב"מ (לעיל לא ע"ב) שצריך להחזיר לו את המשכון (בין שנטל ברשות ובין שלא ברשות) 'השב תשיב אין לי אלא שמשכנו ברשות בית דין, משכנו שלא ברשות בית דין מנין, תלמוד לומר השב תשיב מכל מקום', וכסיוס לשון הפס' 'כבוא השמש', והיינו בשעה שצריך למלאכתו. וזהו קושיית הגמ' בתמורה (בסוגיא דאי עביד מהני או לא) 'זיהי השבת העבוט דרחמנא אמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, ותנן מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום, תיובתא דרבא. אמר לך רבא שאני התם דאמר קרא השב תשיב' כלומר, אף על גב דעבר איסור בנטילת העבוט חייב להחזיר רק בשעת המלאכה וכדתנן 'את הכר בלילה ואת המחרישה ביום' וכסיוס הפס' 'השב תשיב כו' כבוא השמש', והיינו בזמן מלאכתו וכדין מי שנטל המשכון בהיתר, ואם כן מוכח דאי עביד מהני וכנ"ל.

וכל זה הוא דלא כהרמב"ם (שם ג, ב), דסבירא ליה דכשנטל כלי שעושים בו אוכל נפש צריך להחזירו מיד ולעולם, ומתורץ קושיית תוס' קט"ז א' ד"ה וחיוב כו' שהקשו וז"ל 'זיתומה דהיכי לקי והא חשיב לה בגמרא (דף קטז ע"א) לאו הניתק לעשה מדאמר ליה אביי זיל אהדר, וכי תימא דמשום הכי אמר ליה לאהדורי, דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני הא אביי גופיה קאמר בפרק קמא דתמורה (דף ד ע"ב) דאי עביד מהני' כו' עכ"ל, ולפי הנ"ל מתורץ שפיר, דבאמת אי עביד מהני (וכדסבירא ליה לאביי) והיינו דאין צריך להחזיר המשכון משום שנטלו באיסור, אלא הטעם שצריך לחזיר (שלכן אמר לו אביי זיל אהדריה), הוא כמו כל דבר ואפילו משכון שנטלו בהיתר שצריך להחזירו רק בשעת מלאכה, וכמו שכתוב בתמורה זיהי השבת העבוט דרחמנא אמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, ותנן מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום תיובתא דרבא, אמר לך רבא שאני התם דאמר קרא השב תשיב' והיינו

קיג ע"ב

[א] גמ' ונותן מטה כו' - דעת הרמב"ם שאינו נותן אלא אלו בלבד, אבל לא שאר [כלים]

אור אליהו

הנה דעת הרמב"ם שאינו נותן (כלומר משאיר) השליח בית דין ללוה אלא כלים אלו בלבד (מטה ומטה ומצע לעשיר מטה ומטה ומפץ לעני), אבל לא שאר [כלים], ואפילו כלים שמסדרין ללוה בשעת גביה של החוב (כשהגיע זמנו לפרוע את החוב ולא פרע) ⁵⁶⁸. וז"ל הרמב"ם (מלוה ולוה ג, ו) "שליח בית דין שבא למשכן לא ימשכן דברים שאי אפשר לאדם ליתן אותם משכון, כגון בגד שעליו וכלי שאוכל בו וכיוצא באלו, ומניח מטה ומצע לעשיר ומטה ומפץ לעני, וכל

[א] גמ' "ושליח בית דין שבא למשכנו הרי זה נכנס לביתו וממשכנו, ולא ימשכנו דברים שעושים בהן אוכל נפש. ונותן מטה ומטה ומצע לעשיר, מטה ומטה ומפץ לעני, לו, אבל לא לאשתו ולא לבניו ולבנותיו. כדרך שמסדרין לבעל חוב כך מסדרין בערכין. כלפי לייא, עיקר סידור בערכין כתיב, אלא אימא כדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבעל חוב". ונחלקו רבותינו הראשונים מה משאיר השליח בית דין ללוה כשבא למשכנו.

ועוד כתב ר"ת (שם) דצמד פרות היינו המרכסות בתבואה שמתקנים בהם את האוכל עצמו דומיא דרחיים, אבל פרות החורשות אינן נחשבות כלי שעושים בו אוכל נפש, דמלאכה אינו שייך לאוכל נפש, וכן כתב הרא"ש (שם) וטור (שם) וכמו שכתוב בסעיף ה בהגה וז"ל 'אבל שאר כלי אומנות, כגון זוג של ספרים ופרות החורשות, מותר למשכנם' עכ"ל" עכ"ל רבינו. ועי' עוד במה שכתב רבינו שם ס"ק כה וכו'.

כללא דשמעתתא בקושיא היאך קתני "ואת המחרישה ביום" הא הוי כלי שעושים בו אוכל נפש וקעבר משום "נפש הוא חובל". ויש בזה ארבעה תירוצים (ויש נפקא מינה למעשה בין התירוצים וכמבואר לעיל).

[א] ר"ת - לא מיירי בכלי שעושים בו אוכל נפש (ומחרישה היינו מגדרת ולא מחרשה של פרות).

[ב] ספר התרומות - מיירי בעבר ונטל, ואף על פי כן צריך להחזיר.

[ג] רי"ז - שנתן הלוה את המחרישה מדעתו.

[ד] רמב"ן רשב"א - גם כלי אוכל נפש מותר לחבול שלא בשעת מלאכתו.

⁵⁶⁸. וכן משאיר לו דברים שאי אפשר לחיתם משכון, כגון בגד שעליו וכלי שאוכל בו וכיוצא בזה, כמבואר ברמב"ם בסמוך, וכן כתב בשו"ע (כדלקמן

אוכל נפש שחייב להחזיר בשעת מלאכה, ומכל מקום דוקא אלו שעושה בהם מלאכת אוכל נפש, אבל שאר דברים אפילו הלוה צריך להם, כגון צלוחית וכוסות וכל שכן ספרים שאין מחזיר (אלא אם כן פורעו), דאמרינן במכילתא 'הוא כסותו לברו - זה טלית, היא שמלתו לערוו - זה חלוק, במה ישכב - להביא עור מצע, ומשמע דוקא אלו צריך להחזיר לצורך שימוש הלוה, ולא שאר דברים אף שצריך להם, אלא דכלי אוכל נפש אף שלא נזכר במכילתא מכל מקום אתיא מק"ו מה אלו שממשכנין מחזירין, כל שכן כלי אוכל נפש שאסרה תורה למשכן שאם משכן חייב להחזיר (וזה לא כר"ת הג"ל שכלים שצריכים לגוף האדם צריך להחזיר, וזה שכתב רבינו אבל המ"מ כו' ודו"ק).

והרמב"ם כתב וז"ל 'ובכלים שהוא עושה בהן מלאכתו ביום או לובשן הוא אומר עד בוא השמש תשיבנו לו', הרי דסבירא ליה לרמב"ם דרק כלים אלו שהזכרו במכילתא חייב להחזיר ולא שאר דברים אף שצריך להם, ואזיל בזה הרמב"ם לשיטתיה שפירש (למתני' זאת המחרישה ביום) היינו מחרישה לחרוש בה, וכלי שעושים בו אוכל נפש נלמד מקל וחומר כנ"ל, אבל תוס' פליג וסבירא להו דמחרישה הוא מגדרת והיינו כלי שנצרך לגוף האדם ופנזכר לעיל.

שמסדרין בשעת גביה, והרמב"ן ורשב"א כתבו דכל הסידור [דערכין] מסדרין לו ג"כ כאן, וז"ש כדרך כו'. ודעת הרא"ש דאין נותן לו כלום, ומ"ש ונותן כו' קאי אשעת גביה וה"ה כל הסידור, וז"ש (במתני') ומחזיר כו'. ודעת הרמב"ן שמניחין לו כל הסידור כנ"ל רק מה שא"צ לו תמיד כגון כר ומחרישה אינו מניח לו כי אם בעת שצריך, וז"ש במתני' ומחזיר כו' ולהרמב"ם י"ל דכר לאו בכלל מצע וכן משמע בדבריו.

אור אליהו

הנמצא בידו חוץ מאלו יש לו למשכנו, ויחזיר לו כלי היום ביום וכלי הלילה בלילה" עכ"ל⁵⁶⁹.

והרמב"ן (בחידושויו כאן ד"ה ולא ימשכנו) ורשב"א (בחידושויו כאן ד"ה ונותן) כתבו דכל הסידור דערכין שמסדרין לעני מסדרין לו גם כן כאן כשבא שליח בית דין לקחת משכון מהלוה, וזה שכתוב כאן בברייתא "כדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבעל חוב" ו"בעל חוב" דכאן משמע דהיינו כשנוטלים משכון מבעל חוב⁵⁷⁰, דהא לעיל מינה בברייתא קאי אשליח בית דין שבא למשכנו, אם כן הוא הדין שמה שכתוב שמסדרין לבעל חוב היינו בשעה שבא למשכנו. וז"ל הרמב"ן "גמרא ולא ימשכנו וכו' ונותן מטה ומטה ומצע לעשיר - פי' שאין לו לשליח בית דין למשכנו כל מה שמניחין לו בית דין, בדין סדור, אלא מעכשיו מסדר לו שליח בית דין ומניח הראוי לו" עכ"ל. וז"ל הרשב"א "ונותן לו מטה ומטה וכו' - הא דלא חשיב הכא נמי כלי אומנות, תנא הני והוא הדין לכל הנך השנויים בערכין, ופרט אלו ואחר כך תנא הנך דרך

שאי אפשר לו בלא הם, כגון מטה ומצע ובגדיו שהוא לבוש, ונראה לי שהזקיקו לומר כן מה שראה כאן גבי שליח בית דין שמניח לו אלו ולא מנה כל שאר הכלים שמסדרין לו בית דין, ואינו מחזור כלל כמו שאמרנו" עכ"ל (וכן כתב רבינו ס"ק נו וז"ל "ובל הנמצא (בידו חוץ מאלו יש לו למשכנו) - מנדלא חשיב בברייתא מה דחשיב בערכין" עיי"ש.

570. ולרמב"ם מה שכתוב "בעל חוב", היינו בשעת

הערה (573) וז"ל "לא ימשכן דברים שאי אפשר ליתן אותם משכון, כגון בגד שעליו וכלי שאוכל בו וכיוצא באלו" עכ"ל, וכתב רבינו (שם ס"ק נו) וז"ל "לא ימשכן - מק"ז ממטה ומטה כמו שמבאר והולך" עכ"ל.

569. וכתב הרשב"א (בחי' כאן) על דברי הרמב"ם וז"ל "והרמב"ם פסק כמאן דאמר מסדרין, ואפילו הכי כתב שאין שליח בית דין מניח לו אלא כלים

קטז ע"ב

[א] תוס' ד"ה הבית משום כו' – וכ"כ הרא"ש, ורי"ף ורמב"ם כ' דבחלקו מודי רבנן לר' יוסי, ועי' רי"ף וע"ל קי"ז ב' ד"ה וכן כו'.

אור אליהו

המשכון וכנ"ל, ואם כן היאך קתני "ומחזיר את הכר", הרי מצע היינו כר, ואם כן מעיקרא לא נטלם. ויש לומר דלדעת הרמב"ם כר לאו בכלל מצע⁵⁷², והלכך מצע מניח לו, ואילו כר יכול ליטול (אלא שצריך להחזירו), וכן משמע בדבריו⁵⁷³.

[א] במתני' "הבית והעלייה (של שנים) נפחתה העלייה ואין בעל הבית רוצה לתקן, הרי בעל העלייה יורד ודר למטה עד שיתקן לו את העלייה, רבי יוסי אומר התחתון נותן את התקרה והעליון את המעזיבה". וכתבו שם תוס' ד"ה הבית וז"ל "הבית והעלייה של שנים - בקונטרס לא גרס של שנים, ולר"ת נראה דאף על גב דמוקי לה בגמ' בשוכר ומשכיר, מכל מקום שייך למיתני של שנים, כיון דקתני בה בעל הבית ובעל עלייה, ובגמרא דמוקי לה בשוכר ומשכיר, משום דבאחיז שחלקו אין על התחתון לבנות תקרה, אבל קשה אי אין עליו לבנות מאי קאמר בגמרא תחתון שבא

בהו חזרה, והלא מעיקרא אינו יכול ליטלם כו' ופירש ר"ת כו' והא דקתני נותן לו מטה וכו' לא קאי אשליח בית דין, אלא מלתא באפי נפשה היא ומיירי במשכון נגישות פירעון דומיא דסדור דערכין⁵⁷¹ כו' עכ"ל.

ודעת הרמב"ן שמניחין לו כל הסידור כדרך שמסדרין בערכין וכנ"ל. רק מה שאין צריך לו תמיד, כגון כר או מחרישה (שאת הכר אין צריך ביום, ואת המחרישה אין צריך בלילה) – אינו מניח לו השליח בית דין כי אם בעת שצריך להם (הכר בלילה והמחרישה ביום), וזה שכתוב במתני' "ומחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום", כלומר, דוקא כגון כר ומחרישה, אבל דברים שצריך להם תמיד (כגון מטה ומטה מצע או מפץ וכל שכן בגד שעליו וכלי שאוכל בו) מניח לו השליח בית דין.

ולהרמב"ם לכאורה קשה, הרי כתב שכלים הנ"ל (מטה ומטה ומצע לעשיר ומטה ומטה ומפץ לעני) מניח לו השליח בית דין כשנוטל

והנה כתב השו"ע (ח"מ צז, יז) וז"ל "שליח בית דין שבא למשכן, לא ימשכן דברים שאי אפשר ליתן אותם משכון, כגון בגד שעליו וכלי שאוכל בו וכיוצא באלו, ומניח מטה לישיב עליה ומטה ומצע הראויים לו לישן עליהם, ואם היה עני מטה ומפץ לישן עליו. וכל הנמצא בידו חוץ מאלו, יש לו למשכנו, ויחזיר לו כלי היום ביום וכלי הלילה בלילה, וכן מחזיר לו כלי אומנות ביום" עכ"ל.

וכתב רבינו (שם ס"ק נה בליקוט) וז"ל "שליח בית דין שבא כו' - דברי השו"ע הוא העתק מלשון הרמב"ם, וסובר הרמב"ם שדוקא אלו בלבד, משאיר השליח בית דין ללוה כשבא למשכנו, וכמו שכתוב בכרייתא 'נותן מטה ומטה ומצע לעשיר, מטה

גבית החוב, ולא בשעת שבאים למשכנו כנ"ל (ואף דרישא מיירי בבא למשכנו סיפא מיירי בשעת גביית החוב).

⁵⁷¹. וכתב רבינו בהגהותיו על הרא"ש (שם אות א) וז"ל "והא דקתני - והרמב"ן מפרש גב אשעת משכון, אבל הרמב"ם מפרש דבשעת משכון אינו נותן אלא ג' דברים הנזכרין כאן, מטה ומטה ומצע, וכן כתב בש"ע שם סעיף יז" עכ"ל.

⁵⁷². כן כתב הכסף משנה (על הרמב"ם שם) בתירוץ השני לקושיא הנ"ל (ובתירוץ ראשון תירץ דמיירי בעבר ומשכנו או שהיה מדעת הלוה) עיי"ש.
⁵⁷³. לא זכיתי להבין כיצד משמע כן בדברי הרמב"ם.